

• FØROYA • SOCIAL-DEMOKRAT

FRÆLSI

JAVNAÐUR

BRÓÐURSKAPUR

Nr. 22.

Lýsingarprísir fyri petittregul: 30 oyr. á forsiðuni, 20 oyr. á 3. og 4. síðu. Við stórra lýsingum fæst avsláttur í prísinum.

Tírsdag hin 29. mai 1934.

Kostar kr. 1,50 fjóðringsárið + Porto. Blaðið verður bilagt á posthúsinum, brævasvarnastøðum og skrivstovuni. Telf. 143.

8. árg.

Ymis viðurskipti í Føroyum fyrr og nú.

Viðurskiptini í teim seinastu tíðum geva hug til at fara at hugsa eitt sindur um nútíð og farna tíð, um viðurskiptini í Havn og á ymsum bygðum.

I teim góðu gomlu tíðum var lítil og eingin rorsla um kommu- ella sóknarstýrisval, lítil í Havn og minni á bygðunum. — Tá var so lítið at stríðast um, og lítið og einki fólk fór á val, sum tá var munntligt. —

Frároknað í Havn og í ymsum stórra bygðum, t. d. Tvoroyri, kendist ikki orðið *arbeiðisgevari*, og *vóru* mangir *arbeiðarar* trælkaðir, so *kendu* teir tað to ikki sum nakra trælkan. — Samstundis má sigast, at viðurskiptini millum *arbeiðisgevara* og *arbeiðara* neyvan á nakran hátt her í Havn hava verið lík viðurskiptunum í øðrum londum — ennli ikki í Danmark, har ivaleyst var frægari enn í stórra londum. —

Tann, sum hevur nakað nógv ár á baki og minnst væl langt aftur í tíðina, hann veit eisini, at *arbeiðisgevarin* á ein vissan hátt var sum ein húsbóndi fyri sínum fólki. Kanska viðhvørt ein nakað strangur húsbóndi, sum deildi illa, tá *arbeiðið* ikki gekk eftir vild; men so *kendu* fólk hansara eisini á ser, at hann var góður við tey — og faðir, sonur og sonarsonur vóru verðandi hjá honum í hansara *arbeiði*.

Nakað soleiðis var *her*, og fyri ein part hevur tað verið soleiðis til seinastu tíð. — Úti á bygðunum — teim smáu — hevur alt verið annarleiðis, har hevur, sum sagt er, ikki verið stórvegis tala um *arbeiðisgevarar* og *arbeiðarar* — tá undantikið er húsbóndafólk og *arbeiðisfólk* á bóndagorðunum í farnari tíð; nú *faa* bóndurnir ikki *arbeiðisfólk*. — Men lívið á bóndagorðunum átti at fingið sín frágreiðara, tað hevði ivaleyst verið forvitnisligt at hoyrt eina sanna frágreiðing tí viðvíkjandi.

Hvussu hevur verið vorðið í teim stóru handilsplassunum, Klakksvík í Norðuroyggjum og Vestmanna í Norðstreymoy, tað veit eg ikki at siga frá, men lítið minnst mer at hava hoyrt haðani um ring viðurskipti millum *arbeiðarar* og *arbeiðisgevarar*. — Hetta var miðjan og norðurparturin av Føroyum; eftir er suðurendin, Suðuroyggin — har má tað so vera, at viðurskiptini eru so ring, at tey hava verið nýtt sum eitt dømi uppá allar Føroyar.

Men hvar í Suðuroy er tað, at so ringt hevur verið og er? — Tvoroyri er hitt eldra handilsstaðið, har var longu, eins og í Klakksvík og seinni í Vestmanna, handilsstað undir hinum »kongaliga» handlinum, meðan Vágur er væl nógv nýggjari. —

Tvoroyri liggur miðskeiðis á oynni, og tí varð handilsstaðið lagt har; men har var ivaleyst lítið av fólki búgvandi tá í tíðini, og sóknin æt og eitur enn Fróðbiar sókn, og har, í Fróðbiar, var bæði kirkja og kirkjugarður.

So helt hin kongaligi monopolhandilin upp, og handilshúsin vóruð keypt av einum danskom keypmanni, Thomsen, nær skyldur við konsul Dithlef Thomsen, sum vit kenna. — Nakað um somu tíð byrjaði Johan Mortensen, slektadur úr Orðavík, handli á Tvoroyri, eitt lítið sindur uttanfyri hini gomlu handilshúsin. Hann hevði verið við kongliga handlini í Klakksvík og hevði ikki nógv at byrja við, men hann var ein sera »smartur» maður, langt frammanfyri tað, sum tann tíðin kendi av handilsevnum, og var uttan iv alla sína tíð »eitt hestahovd» frammanfyri flestu keypmenn her í Føroyum. —

Nú fóru gongd at koma í har, nú vóru tveir handlar, frihandlar, á Tvoroyri; har var *arbeiði* at fáa, og alla staðni frá tyrptist fólk hagar, og ein smáttan reisti seg fyri og onnur eftir, og stórrí, meiri hábdærlig lús eisini. —

Og hesir tveir handlar norðust og vaksu, og *arbeiðið* vaks — og fólkið, *arbeiðisfólkið*, norðist í tali, men neyvan í mentan, í megd. — Eitt fólk, sum einki annað mál veit ser í livinum enn at standa við skivuna og bíða eftir, at okkurt skal verða at gera, so tað kann fáa eitt sindur inn í munnin, tað fólkið kemur at verða trykt niðureftir, har verður einki, ið lyftir upp og sýnir tí eina ljósa framtíðarleið. — Tað eru teir, ið vilja siga, at hetta lívið trælkar.

Um so *afurta* hetta fólkið fær yvirharrar, sum siggja niður á tað, meta tað sum nakrar langt niðanfyri seg standandi skapningar, so gongur niður og niður eftir, og har skapast ein »klassi» av menniskjum, sum hevur gloymt ella kanska ongantíð hevur sæð sít menniskjaverið, ein slekt av ófrumum menniskjum.

Har so at siga alt fólkið livir av handilsarbeiði, daglonararbeiði, har fólkið ikki livir sum sjálfbjargnir bóndur, handverk-

arar, fiskimenn ella hevur annað *arbeiði* fyri, ið ger teir til friar menn, skapast eingin »kultur», eingin mentan — tvortímóti, har verður afturgongd, kroppsliga og sálarliga. —

I øllum teim stóru plássunum í Føroyum var í sínari tíð brennivínssola; og hvar tað hevði at týða fyri fólkið, mentunarliga og peningaliga, at ein og hvør, hvørt ólukkudýr, hevði óhefta atgöngu til brennivínsskeyp og njótan, tí nýstist ikki at siga frá her. — Seinni varð brennivínssola áttikin í flestum stóðum, og til endan var tað, minnst meg rætt, bara at fáa í Havn og á Tvoroyri. Men hetta soluloyvi setti síni merki á fólkið bæði á ein og annan hátt.

Tað hevur verið skrivað um »tónan» á handilsstaðum í Føroyum — hvar var ongantíð sagt — og satt er tað, at »tónin» ivaleyst manga ferð ikki var sum hann átti at vera millum fólk, og var hella *arbeiðandi* fólkið ikki farið so langt niður í mentunarloysi, sum tað var, kundi ikki tala verið um, at tað læt nakran bjóða sær at verið talað til í einum ringum, óhóskandi »tóna». — Tað er ikki nóg mikið, at har var givið »stykki» fyri stykki, ringur »tóni» móti ringum »tóna», tað ger ikki tað ringa betri — nei, hetta er tað mest skeiva av øllum, her má eitt heilt annað lag nýtast.

Men hvussu skuldi tað fólkið, sum stóð á berum, um tey vóru »skeiðaði út» úr *arbeiðinum*, tóku tey ikki móti øllum, hvussu skuldu tey hugsa um at menna seg og ikki finna seg í »tónanum», var hann aldri so ringur?

Tað er hella, at standa á berum botni, um daglonararbeiðið skær frá, sum umræður at verja seg ímóti; men tað er ikki so lætt, tá *heila samfelagið* er bygt uppá og stendur og fellur við daglonararbeiði. — Hvat er tá her at gera, hvar er til ráðar at taka? Tey fáu, sum bjargdu sær út, áður eldur og svával fall yvir Sodoma, bjargduð livinum; tey, sum finna sær annan liviveg, ganga ikki til grundar, um *arbeiðisloysi* er. Áðra staðni í Føroyum liva fólk og eru ikki heilt givin upp í hendurnar á keypmennum og teirra *arbeiði*.

— Trupult er, fáatekt er, mangin er súrt at liva — men havið er, jordi er, og stundin til jarðadyrkan má fáast. — Hvussu mangur mangur maður hevur ikki byrjað við berum hondum — menn við einum *arbeiðshugi* og vilja sum stál. Og hann hevur ongantíð klaga, hann hevur sagt nakað sum stóra danska skaldið »Har jeg min Baad, mit Sejt og

mit Næst, vil jeg Jarlen ej bytlee» — ein sovorðnan mann bóru teir til gravar nakað síðan úr Havnar kirkju, hin triðja bróðurin, og um allar kundu omanfyri nevndu orð verið sagt. —

Hvat er tað so, sum galið er? Jú tað er at nakra staðni í Føroyum er skapt eitt heilt ognarlest samfelag, eitt samfelag hvors heila verðan til hongur í hesum: daglonararbeiði. Eitt sovorðið samfelag er eins og eitt barometur, tess livsevni stigur og fellur í sama muni sum handilsviðurskiptini — conjuncturer — alt hongur í einum tráði.

I hesi grein er skrivað um Føroyar í síni heild og eisini um Tvoroyri fyrr í tíðini, og so er eftir at spyrja hvussu vorðið er nú? Tá ein lesir um viðurskiptini ljóðar illa frá, tað er eitt dapurt bláeti vit siggja, og spurt verður: Er tað ómöguligt at fáa eina broytan, so fólkið har kann koma yvir í eitt annað »arbeiðisplan» — burtur frá tí gamla, yvir í sjálfbjargni. Tí at hava so leyst undir fótum, at *arbeiðisloysis* stundin er einasti planki at bjarga sær á — hóskar tað her á landi, er eingin onnur leið at ganga? — Kunnu ikki útreiðslurnar minkast? Kunnu tær kommunalu útreiðslurnar ikki fáast so mikið niður at skatturin, sum hin lítið menti maðurin skal rinda verður minni sviðandi? Er tað ikki so, á Tvoroyri sum so manga aðra staðni, at mangt verður gjørt, sum »kundi verið spart, spælar ikki »honnet Ambition» eina stóra rollu? »Ja, det koster at være kar!»

Havnar býur við sínum 3—4 túsund sálum hevur ein skúla, sum árliga kostar okkurt um 20.000 kr. — Gudarnir skulu vita, at hetta er ov lítið, tí fyrimálar pengar fæst lítið, men mer er sagt, at skúlin á Tvoroyri (ella er tað í allari sóknini?) kostar árliga o. u. 40.000 kr. — Vil eitt samfelag vera »moderna» og hava alt tað, sum hin »moderna» tíðin krevur, so kostar tað pening og tær útreiðslurnar mugu ól tæy bera, sum krevja at verðan við í tí »modernaða» livinum.

Sjálvsagt — tað nýstist ikki at sigast! — mugu tey, sum hava tær stóru inntøkurnar, bera stóra partin av byrðunum, soleiðis er ella *eigur* at verða, alla staðni men skatturin — í hvussu er tann beinleiðis — er og hevur allar tíðir verið illa sæddur. — Kundi tað fingist soleiðis, at eitt vist mark í inntøkum varð sett, so tann, ið niðurfyri var dottin, ikki læt beinleiðis skatt, var tað vunnit at hesar fyri ein fátekan mann

Skil á gotum okkara.

Vit hava einaferð fyrr skrivað um tað ljóta óskil á gotum okkara, at einki fær verið í friði. — Verður eitt pappir sett upp — ein »plakat» — verður hon beinanvegin pilkað niður. — Nú hava vit 4 — fyra — politistar gangandi, men líka ringt er. Er tað eingin, spyrja vit, ið kann fáa hetta óskil ruddað burtur? Kann to ikki antin býráð ella polití fáa sett mark fyri, hvat fólk, stór ella smá, loyva sær av óskili í býi okkara? Gevdið okkum svar; og verður tað ja, so latið tað sýna seg, at tað er ja!

Øv stóru skattarokningarnar ikki longur komu inn um dynnar, og at hansara menniskjansrættur, borgararættur, to var óskerður. Men hvussu so, hvaðani skal so tann peningur fáast, sum annars skuldi verið álikaaður? — Kundi tað ikki hugsaast at fingið henda pening inn við ein »indirektas» — ikki beinleiðis — skatt, til dømis toll? U m hella kundi hugsaast, hvat kanska er ógviliga torført at fáa í lag, kom á tann hátt nóg mikil peningur inn, men í so smáum, at hann neyvan kendist, í hvussu er nógv minni enn sum nú við tí beinleiðis skatti.

Sjálvsagt komu á tann hátt hini, sum stóðu omanfyri markði, at rinda skatt tær reisur, men fyri tey varð tað ikki so nivandi, sum hini kenna tað við tí beinleiðis skattinum. — Nakað soleiðis segði ein góður maður ein dagin í eini samrøðu um ymis sovorðin evni. —

At verða við at grenja inn á og skelda og deila teir báðar flokkarnar, samband og sjálvsstýri, fyri, at vit her í Føroyum hava eina skattalóg, sum nú ásetur tær treytir, at ein maður skal hava rindað skatt fyri at sleppa at velja kommunalar stýrismenn, tað er eitt dømi uppá, at mangur talar um tað, hann einki veit um. — Okkara lofting kann to ikki gera tað ómöguliga móguligt; tað kann ivaleyst ikki fáa heilt aðra lóg fyri Føroyar enn galdandi er í øllum tí danska ríkinum, og neyvan fer nakrantíð at eydnast at fáa eina serstøðu fyri Føroyar í hesum máli. Vit hava ikki sæð nakað tekin til, at hitt danska socialdemokratiska stýrið niðri í Danmark ætlar nakað tilfikt har.

Men roynið — tað sakar einki at royna! — og roynið so samstundis at finna eina leið, sum kann gangast og fyríbils kann